

مروری بر کتاب طراحی پیام‌های آموزشی A Review of the Book Instructional Messages Design

مصطفی نصیرزاده^۱، منا حافظی بختیاری^۲

Mostafa Nasirzadeh, Mona Hafezi Bakhtiari

معرفی کتاب

چاپ هفتم کتاب طراحی پیام‌های آموزشی دکتر محمدحسن امیرتیموری در حوزه موضوعی نظام‌های آموزشی، طراحی و برنامه‌ریزی، در سال ۱۴۰۲ توسط انتشارات سمت به چاپ رسیده است. این کتاب دارای هفت فصل و ۳۳۶ صفحه می‌باشد. در فصل اول کتاب، مطالبی پیرامون کلیات طراحی پیام‌های آموزشی بیان شده است، فصل دوم به مبانی روان‌شناختی طراحی پیام‌های آموزشی، فصل سوم به طراحی پیام‌های آموزشی و ارتباط و فصل چهارم الی هفتم به ترتیب، به اصول طراحی پیام‌های آموزشی بیانی، نوشتاری، تصویری و چندرسانه‌ای پرداخته است.

معرفی فصول

در فصل اول، کلیاتی پیرامون طراحی پیام‌های آموزشی ارائه شده است. اولین گام در طراحی پیام، مشخص کردن مشکل و تحلیل آن است. در این کتاب، مراحل طراحی آموزشی شامل هشت گام: (۱) تعیین اهداف نهایی، (۲) تحلیل آموزشی، (۳) تعیین ویژگی‌های یادگیرندگان، (۴) تدوین هدف های جزئی آموزشی - یادگیری، (۵) گزینش محتوای درس و تعیین ترتیب ارائه آن‌ها، (۶) تعیین نظام ارزشیابی، (۷) اجرا و ارزشیابی تدریس و (۸) تجدید نظر بیان شده است. همچنین در این فصل، اصول و مراحل کلی طراحی پیام در آموزش ارائه شده است. توجه به

ویژگی‌های مخاطبین، جلب و حفظ توجه مخاطبین، توجه به پیش‌شرط‌های یادگیری، ارائه اطلاعات کلی درباره پیام، نظم و سازمان منطقی پیام، ایجاد فرصت تأمل برای درک مطالب، فعال‌سازی یادگیرنده و توجه به زمینه‌های فرهنگی از اصول کلی طراحی پیام ذکر شده‌اند. مراحل طراحی پیام‌های آموزشی به ترتیب شامل مشخص کردن مخاطبان، مشخص کردن هدف‌های آموزشی - یادگیری، تعیین سرفصل مطالب و چگونگی توالی و ارائه آن‌ها، تعیین مجرای ارائه پیام و ارزیابی طراحی پیام آموزشی می‌باشند. نظریه پیچیدگی مطالب مرتبط با طبقه‌بندی اهداف آموزشی بلوم و همکاران، گانیه، مریل و غیره، پیشنهاد می‌گردد خوانندگان محترم، به کتاب طراحی آموزشی در علوم پزشکی، (۲) و کتاب مبانی نظری تکنولوژی آموزشی (۳) مراجعه نمایند.

در فصل دوم به تعریف و تشریح مفاهیم احساس، توجه، ادراک، حافظه و یادگیری به عنوان مهم‌ترین مبانی طراحی پرداخته شده است. همچنین مهم‌ترین راه‌کارهای جلب توجه نیز بیان شده است. در روان‌شناسی گشتالت موضوع ادراک و چگونگی آن بسیار مورد توجه قرار دارد. طراحان پیام‌های آموزشی باید با توجه به مفهوم ادراک و عوامل اثرگذار آن، در پی شکل‌دهی پیام‌های آموزشی باشند که با بیشترین میزان ادراک یادگیرندگان مواجه شوند. برای مطالعه بیشتر رویکردهای طراحی آموزشی می‌توانید به کتاب طراحی آموزشی

۱- دانشیار آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، معاونت تحقیقات و فناوری، گروه اطلاع رسانی پزشکی و منابع علمی، دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، رفسنجان، ایران
تلفن: ۰۳۴-۳۱۳۱۵۲۴۲، پست الکترونیکی: mnasirzadeh13@rums.ac.ir

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، رفسنجان، ایران

در علوم پزشکی، (۲) مراجعه نمائید. همچنین راهبردهای مطالعه و یادگیری و نظریه‌های مرتبط با حافظه، با هدف اثربخشی و ماندگاری پیام در ذهن مخاطب همانند نظریه سه مرحله‌ای خبرپردازی، نظریه رمزهای دوگانه و نظریه بارشناختی توضیح داده شده‌اند. در فصل سوم به تبیین مفهوم ارتباط از دید صاحب‌نظران پرداخته و عناصر ارتباطی (فرستنده یا منبع، گیرنده پیام، پیام، هدف ارتباط، رسانه، شرایط، موانع ارتباطی، بازخورد و تأثیر پیام) را تشریح نموده است. همچنین انواع ارتباط از نظر رمزها و مجراهای مورد استفاده (کلامی و غیرکلامی) توضیح داده شده است.

محتوای آموزشی فصل چهارم در خصوص طراحی پیام‌های آموزش بیانی است. پیام‌های بیانی، به دو شکل: حضوری (چهره به چهره، بحث و گفتگو، سخنرانی و...) و غیرحضوری (با استفاده از ضبط صوت، رادیو، تلویزیون و...) ارائه می‌شوند. شنیدن پیام، گوش دادن به پیام (شنیدن توأم با توجه و علاقه)، فهمیدن پیام و به خاطر سپردن پیام از مراحل مختلف دریافت و درک پیام‌های بیانی می‌باشند. در طراحی پیام‌های بیانی به دو موضوع محتوا و اجرا باید توجه نمود. پیام‌ها در نوع بیانی تجریدی و غیرعینی هستند. مهم‌ترین نقاط ضعف پیام‌های بیانی، یعنی تجریدی و غیر عینی بودن آن‌ها است و بر اساس توصیه هوش‌های چندگانه و نظریه رمزهای دوگانه بهتر است هنگام سخنرانی از رسانه‌های تصویری عینی‌تر استفاده کنیم. برای مطالعه بیشتر مباحث هوش‌های چندگانه و نظریه رمزهای دوگانه می‌توانید به کتب روان‌شناسی پرورشی نوین و مقدمه‌ای بر نظریه‌های یادگیری (۵، ۴) مراجعه نمایید. در بُعد اجرایی به موضوعاتی همانند رعایت زمان سخنرانی، سرعت صحبت و گوش نمودن، نوع ارائه، ویژگی مخاطبان، زمان و مکان توجه نمایید.

اصول طراحی پیام‌های آموزشی نوشتاری در فصل پنجم کتاب تشریح گردیده است. در این رسانه‌ها (همانند کتاب) مجرای اصلی، نوشتار است. قانون‌مندی رمزهای کلامی، آزادی

انتخاب گیرنده پیام در زمان مطالعه و مکان، امکان تکرار و تأمل از مزایای آن و تجریدی بودن زبان، نیاز به سواد خواندن و نوشتن، عدم استفاده از صدا و حرکت از محدودیت آن می‌باشند. بُعد ساختاری (شامل بخش مقدماتی، پیکره اصلی، بخش پایانی)، بُعد صفحه‌آرایی، بُعد ظاهری و زیباشناختی و بُعد نگارشی از ابعاد پیام‌های نوشتاری هستند.

اصول طراحی پیام‌های آموزشی تصویری در فصل ششم ارائه گردیده است. نام‌های دیگر پیام‌های آموزشی تصویری، ارتباط تصویری، ارتباط دیداری، زبان تصویری یا زبان دیداری می‌باشد. عناصر و قاعده‌های ارتباط تصویری شامل نقطه، خط، شکل، جهت، سایه روشن، عمق می‌باشند. تلفیق تصویرسازی در تدریس می‌تواند سبب تسهیل مهارت‌های خواندن، درک پیام و یادآوری شود. تصاویر در مقابل کلمات، بهتر در ذهن جا گرفته و یادآوری می‌شوند. با توجه به نظریه رمزهای دوگانه و ظرفیت محدود، کاربرد انواع رسانه‌های تصویری، راهی برای بهره‌گیری آن بخش از ظرفیت‌های استفاده نشده ذهن، به منظور افزایش بهره‌وری یادگیری است. برای درک بهتر عناصر تصویر می‌توان از تصاویر موجود در کتاب استفاده نمود. دیگر اصل کلیدی در طراحی پیام‌های تصویری، رنگ می‌باشد، دانستن و آشنایی با چرخه رنگ می‌تواند معانی و احساسات را به دیگران انتقال دهد. پیشنهاد می‌گردد پس از مطالعه این فصل، برای درک بهتر هارمونی رنگ‌ها، چند پوستر تهیه شده رسمی، مورد نقد و ارزشیابی قرار گیرد. همچنین پیشنهاد می‌گردد در این فصل، آموزش عملی تهیه پیام‌های آموزشی تصویری به کمک نرم افزایی چون فتوشاپ به طور خلاصه ارائه شود.

در فصل هفتم اصول طراحی پیام‌های چندرسانه‌ای (Multi Media -) ارائه گردیده است. داشتن سواد رسانه‌ای، توجه به فرامتن‌ها و ناوبری‌ها از مبانی اولیه طراحی پیام‌های چندرسانه‌ای است. گام‌های طراحی چندرسانه‌ای شامل: (۱) طراحی محتوا و تعامل‌ها، (۲) انتخاب مجراهای ارتباطی، (۳) انتخاب مسیر ناوبری، (۴) طراحی رابط کاربر، (۵) تهیه داستان و

طراحی آموزشی در علوم پزشکی (۲)، مبانی نظری تکنولوژی آموزشی (۳)، مقدمه‌ای بر نظریه‌های یادگیری (۴) را نیز مطالعه نمایند.

خوانندگان بالقوه کتاب:

دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی، تکنولوژی آموزشی، آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت و سایر دانشجویان وزارت علوم و تحقیقات و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی که به نحوی در فرآیند تحصیل و اشتغال خود نیاز به طراحی پیام‌های آموزشی دارند، می‌توانند از خوانندگان این کتاب باشند. با توجه به شیوه نگارش ساده و طبقه‌بندی مطالب در خصوص طراحی پیام‌های آموزشی تصویری و چندرسانه‌ای، برخی مشاغل همانند کارکنان اداره آموزش و پرورش، شهرداری و حوزه معاونت بهداشتی نیز می‌توانند از محتوای این کتاب بهره گیرند.

سناریو می‌باشد. نظریه کاربرد و تأثیرگذاری بیشتر پیام‌های چندرسانه‌ای، ارائه توضیحات بیشتر این گام‌ها ملموس می‌باشد. هم چنین از اصول هفت‌گانه مایر در تولید پیام‌های چندرسانه‌ای می‌توان بهره جست. پیام‌های چندرسانه‌ای دارای ابعاد: ساختاری (شامل بخش مقدماتی-پیکره اصلی-بخش پایانی)، بُعد صفحه‌آرایی (عنوان‌ها، خلاصه‌ها، پرسش‌ها و فعالیت‌ها، قاب‌ها، نشانه‌ها) و بُعد ظاهری و زیبا شناختی می‌باشد. پیشنهاد می‌گردد آموزش عملی تولید یک کلیپ آموزشی توسط نرم‌افزارهایی چون کم‌تازیا در این فصل ارائه شود.

نقاط قوت و ضعف: شیوه نگارش ساده، انسجام مطالب و ارائه مطالب مفید در خصوص طراحی پیام از نقاط قوت کتاب می‌باشند. به نظر نویسندگان، عدم ارائه راهنمای نظری و عملی تولید پیام‌های چندرسانه‌ای به کمک نرم‌افزارهای تولید محتوا از نقاط ضعف کتاب می‌باشد. هم‌چنین پیشنهاد می‌گردد دانشجویان و کاربران این موضوعات، سایر کتب مرتبط همانند

References:

1. Amirteimoury MH. Instructional Messages Design. Tehran, SAMT Publisher, 5ed, 016.
2. Karimi Moonaghi H, Zhianifard A. Instructional Design in Medical Sciences. *Mashhad University of Medical Sciences Publisher*, first edition, 2015.
3. Fardanesh H. Theoretical Foundations of Instructional Technology. *SAMT Publisher*, 11th Edition, 2009.
4. Olson MH, Hergenhahn BR. An introduction to theories of learning. 25th ed. Translated by: Saif AA. Tehran. *Doran Publisher*. 2015.
5. Saif AA. Modern educational psychology, psychology of learning and instruction. 7th ed. Tehran. *Doran Publisher*. 2021.

ارجاع: نصیرزاده م، حافظی بختیاری م. مروری بر کتاب طراحی پیام‌های آموزشی. *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان*، سال ۱۴۰۴، دوره ۲۴ شماره ۴، صفحات: ۴۰۵-۴۰۳.

Citation: Nasirzadeh M, Hafezi Bakhtiari M. A Review of the Book Instructional Messages Design. *J Rafsanjan Univ Med Sci* 2025; 24 (4): 403-05. [Farsi]